

Марина Карпуленко,

аспірант кафедри управління освітою НАДУ

Аналіз сучасного стану кредитування та надання допомоги студентам вищих навчальних закладів Польщі

У статті розглянуто польську систему фінансування і кредитування вищої освіти, надання допомоги студентам та законодавчу базу, що її регулює. Зосереджено увагу на шляхах удосконалення нормативно-правової бази та змінах, запроваджених в управлінні вищою освітою Польщі в галузі фінансування.

Ключові слова: кредитування вищої освіти, державне управління, студентські стипендії, пільги для студентів, кредити на навчання студентам та аспірантам.

The article deals with the Polish system of financing and lending for higher education, to help students and legal framework that governs it. Focus on ways to improve the regulatory framework and implementing a change management approach to higher education funding in Poland.
Key words: loans of higher education, public administration, student grants, privileges for students, credits for students and postgraduates.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Сьогодні вища освіта є однією з найважливіших цінностей, без якої неможливий подальший розвиток суспільства. Вища освіта розглядається як необхідна умова реалізації та підтримки високого рівня виробництва і конкурентоспроможності на світовому ринку. На вимогу часу випускники ВНЗ мають бути адаптовані до нових, прогресивних технологій, які б сприяли не тільки виробництву високоякісних товарів, а і появи нових професій та робочих місць.

Нинішня система кредитування вищої освіти Польщі не забезпечує конкуренції із більш досконалими системами кредитування вищої освіти в Європі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми вищої освіти Польщі, у тому числі її фінансове забезпечення, широко представлені в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: А.Василюк, А.Боголіб, Т.Іванова,

С.Касьянова, І.Ковчина, К.Корсак, К.Павловський, Р.Пахоцінський, О.Робак, А.Розмус, Т.Фінніков, В.Щербаченко, К.Хиц, Н.Яковець тощо. Однак в умовах соціально-економічних змін та переходу країни до ринкової економіки відчувається дане питання є недостатньо дослідженим, що потребує подальших наукових розробок у галузі фінансування вищої освіти в Польщі.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Польський досвід удосконалення системи кредитування вищої освіти та її нормативно-правова база дадуть змогу сконцентруватися на різних питаннях щодо удосконалення системи кредитування вищої освіти України з урахуванням досвіду кращих надбань польських та вітчизняних дослідників у цій галузі.

Мета статті полягає у виявленні особливостей сучасного стану системи кредитування та надання допомоги студентам вищих навчальних закладів Польщі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в сучасній Польщі урегульовуються протиріччя між наявними можливостями та амбіціями. Амбіції більшості поляків спрямовані на покращення стану життя принаймні середнього класу, що є досить розвиненим, але з обмеженими можливостями. Вища освіта виступає одним із чинників такого конфлікту. Загальновідомо, що вищі навчальні заклади є основним джерелом освіти, науки і культури для майбутніх поколінь. Домінує думка, що доступ до вищої освіти повинен бути загальним, що молодь повинна мати можливість здобути спеціальність, що необхідним є навчання студентів за кордоном у найкращих наукових центрах світу. Натомість фінансові можливості Польщі у цих напрямках досить обмежені. Необхідним стає створення нової організаційної системи, яка б забезпечила реалізацію основних засад і рівного доступу до вищої освіти і науки з одночасною можливістю покращання стандартів навчання.

Державна вища освіта в Польщі отримує цільові кошти з державного бюджету на ведення навчальної діяльності, утримання закладу, матеріальну допомогу студентам і цільові дотації на інвестиційну будівельну діяльність (для академічних закладів). Джерелом фінансування державних вищих навчальних закладів є також власна діяльність, переважно платне навчання і проведення досліджень. Частка власних доходів (позадотаційних) від навчальної діяльності залежить від розвитку

платного навчання. Недержавна вища освіта до цього часу не отримувала фінансування з державного бюджету, за винятком Католицького Люблінського університету і Папської теологічної академії у Кракові [2].

Неналежне фінансування ВНЗ Польщі спричиняє їх знецінення. Драматичним стало зменшення видатків на одного студента в Польщі у 90-х рр. і збільшення кількості студентів в академічних ВНЗ. У 1998 р. в середньому на одного викладача ВНЗ припадало 14 студентів. Багато ВНЗ були переповненими, що у поєднанні з фінансовими проблемами знижувало якість підготовки студентів [3].

Недофінансування ВНЗ поставило під сумнів якість вищої освіти. Після вступу Польщі до ЄС польські вищі навчальні заклади стали складовою єдиного європейського освітнього простору, що зумовило кращу політичну, соціальну, економічну співпрацю між різними типами ВНЗ, мобільне пересування студентів та науковців. Фінансування вищої освіти з державного бюджету, що поєднувалося з великим приростом кількості студентів спричинило зниження державної дотації на вищу освіту. Як наслідок, зростання кількості випускників стало причиною значного зниження рівня організації навчального процесу.

Основним джерелом фінансування для підтримки студентів є державний бюджет. ВНЗ отримують відповідні гранти на кожний календарний рік для підтримки студентів. Фінансова допомога надається за наявності поданої заяви тим студентам, які:

а) навчаються в державних та приватних ВНЗ, визначених у відповідному польському Законі "Про вищу освіту" від 27 липня 2005 р.;

б) навчаються в Національній академії оборони, Військово-морській академії ім. Героїв Вестерплатте, Військово-технічній академії ім. Ярослава Дабровського тощо;

в) навчаються у церковних ВНЗ відповідно до Угоди № 5 від 1 липня 1999 р., підписаної між урядом та Єпископами Польщі на конференції з питань правового статусу університетів, що належить до відомства Католицької церкви, а також окремі департаменти семінарій відповідно до Закону № 63 (ст. 727).

Крім того, студенти мають право звернутися за фінансовою підтримкою до ВНЗ, яка надається з бюджету у вигляді:

- а) субсидій;
- б) спеціальної стипендії для інвалідів;
- в) стипендії для навчання або спорту;
- г) допомоги, наданої міністром освіти за досягнення в галузі науки;
- д) стипендії за видатні досягнення в спорті, що видається міністром спорту;
- е) стипендії на харчування;
- ж) надання житла;
- з) грошової допомоги.

Альтернативною формою підтримки для студентів у ВНЗ є студентські кредити з пільговим відсотком ставки на навчання за рахунок державного бюджету і сприятливі умови погашення кредиту. У 1998 р. завдяки студентському парламенту було запроваджено систему пільгових кредитів та студентські позики.

Основними правилами надання та виплати студентських позик є:

- Закон від 17 липня 1998 р. по кредитах і позиках для студентів ВНЗ Польщі;

- Розпорядження міністра народної освіти Польщі від 30 вересня 1998 р. про принципи, порядок та критерії для видачі, погашення заборгованості та студентських позик, суму кредиту для студентів, умови та порядок оплати банком студентського кредиту і погашення навчального кредиту позичальником;

- Розпорядження міністра народної освіти Польщі від 29 вересня 1998 р. про принципи укладання угод з Національним банком Польщі, що визначає правила для банків використовувати фонд студентських позик і кредитів.

Студентські кредити видаються комерційними банками, що мають доплати з державного бюджету Польщі. Видача таких кредитів банками значно підвищує потенціал підтримки студентів. Кредити поширюються на студентів ВНЗ та вищих професійних шкіл незалежно від типу установи (державні, недержавні) і форм навчання (денна, вечірня, заочна, дистанційна), цивільних курсантів військових училищ, студентів

за умови, що вони розпочали своє навчання до 25 років, а також аспірантів.

Принципи надання студентських кредитів такі:

1. Студентські кредити видаються комерційними банками з Фонду студентських позик і кредитів.

2. Студентський кредит надається всім студентам незалежно від форми навчання і типу навчального закладу за умови, що навчання розпочато у віці до 25 років. Право на кредит мають і аспіранти.

3. Пріоритет мають студенти з низьким доходом на одну людину в сім'ї. Міністр національної освіти і спорту Польщі встановлює максимальний розмір річного доходу на одну людину в сім'ї, що враховується при поданні заяви на навчальний кредит до ВНЗ.

4. Студентський кредит видається на термін навчання, але не більше ніж на 6 років. Випускники можуть отримати студентський кредит на строк не більше 4 років.

5. Кредит виплачується протягом 10 місяців навчального року.

6. Погашення студентського кредиту відбувається через два роки після закінчення ВНЗ.

7. Погашення кредиту відбувається у подвійному розмірі, ніж у період отримання кредиту на навчання.

8. На прохання позичальника банк може зменшити розмір внеску кредиту до 20% від щомісячного доходу позичальника.

9. В особливих випадках кредит може бути погашений частково або повністю, за винятком важкої життєвої ситуації (наприклад серйозна хвороба, нещасний випадок тощо) або постійної втрати працездатності (наприклад інвалідність).

У 1999/2000 навчальному році студентський кредит становив 550 злотих. У 2000/2001 році - 750 злотих, у 2001/2002 році 850 злотих, у 2002/2003 навчальному році - 1150 злотих, а у 2003/2004 році - 1400 злотих тощо, що свідчить про підвищення плати за навчання.

К.Павловський зазначає, що впровадження часткової оплати за стаціонарне навчання у державних ВНЗ, а водночас і нарахування доплат за стаціонарне навчання у недержавних закладах створило умови для однакового доступу до соціальних

коштів, призначених на навчання всіх студентів незалежно від статусу закладу, в якому вони навчаються.

Створення нової системи фінансування було корисним для приватних ВНЗ, у яких уже була матеріальна інфраструктура, оскільки це дало їм змогу значно знизити розмір плати за навчання, так само, як і для найкращих державних ВНЗ, які, встановлюючи відповідний розмір плати за навчання, могли приймати на стаціонар оптимальну виходячи з наявних ресурсів (викладацьких кадрів і матеріальної бази) кількість студентів (можна припустити, що значно більшу, ніж сьогодні). Однаковий доступ до соціальних коштів посилив конкуренцію між освітніми установами і призвів до занепаду найслабших ВНЗ і водночас до зміцнення найкращих. Решта соціальних коштів, призначених на вищу освіту, залишалися тільки для державних навчальних інституцій (кошти на інвестиції, ремонт, закупівлю обладнання та фінансування власних наукових досліджень) [5].

Запровадження часткової плати за стаціонарне навчання у державних ВНЗ підвищило ефективність навчання (зменшилась кількість відмов від продовження навчання і скоротився середній термін навчання). Усе це супроводжувалося значним збільшенням стипендіальної підтримки студентів. Більш ефективним засобом було передання коштів на соціальні стипендії безпосередньо до місцевого самоврядування. Це рішення полегшило призначення стипендій саме тим, хто їх найбільш потребує. До того ж самоврядування, зацікавлене в поверненні студентів після навчання до місць проживання, додавало до стипендіальних фондів власні кошти.

Запровадження часткової плати за навчання підвищило інтерес до трирічного навчання, яке завершується ступенем ліцензіату і продовженням освіти в магістратурі вже після початку професійної діяльності. Істотною складовою запропонованої системи стало компетентно орієнтоване навчання та аспірантура, які повністю фінансувалися за рахунок соціальних коштів. Мета реалізації цього рішення навчання еліти, яка б служила державі та суспільству й забезпечувала б державі конкурентну перевагу у сфері людського капіталу. Запропоновані високі, за польськими мірками, стипендії для аспірантів дали змогу хоча б частково обмежити "втечу умів" за кордон і

створити умови для розвитку найбільш обдарованих науковців у країні.

Суттєвим елементом нової системи стали відповідні методи відбору на таке навчання. ВНЗ, що здійснюють таке навчання, мають аспірантуру, пов'язані з державою контрактами, стали приймати на навчання додаткових осіб, які покривали повну його вартість. Держава через свої органи (Міністерство освіти і Міністерство науки та інформації за участю Головної Ради вищої освіти) приймає рішення про напрями компетентно орієнтованого навчання, важливі для наукового та економічного розвитку (наприклад математика, фізика чи біологія).

Нова система фінансування вищої освіти стимулює консолідаційні процеси в державному і недержавному секторах. Як свідчать результати аналізу, існуюча подрібнена система державних ВНЗ дуже неефективна. Співіснування в одному місті двох або більше державних ВНЗ, які не конкурують між собою (оскільки отримують соціальні кошти) і пропонують навчання у тих самих чи споріднених наукових галузях і напрямках, не вирішує питань якості підготовки кадрів. Об'єднання їх в один ВНЗ стало наслідком зменшення коштів на утримання і, що найважливіше, підвищення якості навчальної пропозиції й рівня наукових досліджень. Упорядкування системи вищої освіти в Польщі охоплює також філії, відокремлені підрозділи і периферійні навчально-консультативні пункти, у яких пропонується навчання.

Державна влада, спираючись на права засновників, ліквідує діяльність усіх відокремлених організаційних одиниць і водночас сприяє тому, щоб найбільші та найсильніші за кадровим складом державні освітні інституції утворювали багатомодульні - кампусні системи навчання (на зразок американських університетів), перебудовуючи та розбудовуючи філії в модулі-кампуси, які пропонують повний обсяг програм і мають власні викладацькі кадри на постійній роботі, пов'язані з певним кампусом і містом, де він існує. Нові правові рішення, що дають змогу створювати багатомодульні вищі навчальні заклади, полегшать неминучий процес консолідації вищої освіти в Польщі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, існуюча система

фінансування вищої освіти в Польщі забезпечує розвиток навчальних закладів та підвищення якості підготовки випускників. Оригінальною є система надання фондом кредитів та допомоги студентам і аспірантам вищих навчальних закладів. Законодавство про кредитування є корисним для наслідування в Україні.

Перспективи подальших розвідок полягають в удосконаленні системи кредитування та надання допомоги студентам вищих навчальних закладів України, спираючись на досвід Польщі.

Список використаних джерел

1. *Василюк А.* Утворення і діяльність недержавного сектора у системі вищої освіти Польщі / А. Василюк // *Освіта і управління.* - 1999. Т. 3. - № 1. - С. 158-162.

2. *Василюк А.* Сучасні освітні системи : навч. посіб. / А. Василюк, Р. Пахоцінський, Н. Яковець. - Ніжин : Ред.-видавн. від. НДПУ, 2002. - 139 с.

3. *Боголіб Т.* Вдосконалення фінансового забезпечення вищої освіти / Т. Боголіб // *ТДЕУ.* - 2006. - № 3. - С. 76-87.

4. *Касьянова С.* Система освіти Польщі в рамках реалізації Болонського процесу / С. Касьянова // *Освіта і управління.* - 2005. - Т. 8. № 3-4. - С. 207-213.

5. *Павловський Кшиштоф.* Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд / Кшиштоф Павловський - К. : Навч.-метод. центр "Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні", 2005. - 230 с.

6. *Робак О. М.* Практика одержання освіти в кредит: зарубіжний та український досвід / О. М. Робак // *Актуальні проблеми економіки (укр.).* 2004. - № 7. - С. 208-222.

7. *Rozmus A.* Finansowanie szkolnictwa wyższego w Polsce / Zakład badan nad szkolnictwem wyższym ; A. Rozmus, J. Nowakowska. - Rzeszow, Stychen, 2006. - 26 s.